

Аннотація

В статье рассматриваются проблемы определения понятия правовых способов и правовых средств выведения неплатежеспособного банка с рынка. На основании анализа научных взглядов и законодательства о неплатежеспособности банков предложено авторское понимание этих понятий.

Summary

The article considers the problems of the definition of the legal ways and legal means of the insolvent bank withdrawal from the market. On the basis of the analysis of the scientific views and the legislation it was suggested the author's definition of these concepts.

УДК 347.734(477)(075.8)

*С. Ю. Обрусна, д-р юрид. наук, доцент, Черкаський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

У статті проаналізовано стан теоретичних досліджень проблеми та нормативно-правового забезпечення функціонування банківської системи регіону. Визначено перспективні напрямки дослідження регіональної банківської системи, обґрунтовано необхідність удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: регіон, регіональна політика, регіональна банківська система, складові регіональної банківської системи, регіональний банк.

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки, розширення сфери діяльності комерційних банків та спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, зміна характеру взаємовідносин банків з клієнтами та низка інших факторів вказують на необхідність подальшого удосконалення банківської системи та правового забезпечення банківської діяльності. Нині в Україні досить гостро постали проблеми регіональної політики. Процеси регіоналізації стають актуальними для всіх сфер суспільно-політичного та соціально-економічного життя і не оминають банківську сферу. Децентралізація влади, що передбачає передачу частини владних повноважень з центру до регіонів, надасть регіональним органам додаткові можливості впливу на розвиток економіки, фінансової системи, що, безумовно, приведе до посилення їх взаємодії з банками. Ефективність такої взаємодії залежатиме від досконалості регіональної побудови банківського сектора, правового регулювання банківської діяльності. З огляду на це порушена проблематика залишається актуальною як для юридичної науки, так і практичної правничої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом простежується позитивна тенденція звернення широкого кола науковців до

проблем регіонального розвитку банківської системи та правового забезпечення її функціонування. Вагомий внесок у розв'язання проблем функціонування банків на рівні регіонів зробили такі вчені, як О. Барановський, О. Другов, М. Долішній, В. Коваленко, В. Міщенко та інші. Так, окремі питання політики регіонального розвитку банківської системи України досліджено О. Друговим. Регіональні аспекти розвитку банківської системи на прикладі Харківської області проаналізовано З. Карасьовою та О. Шаховою. Проблеми розвитку банківської мережі охарактеризовано Н. Ніценком. Разом з тим вказані та інші напрямки досліджень недостатньо розроблені саме з позицій юридичної науки. Крім того, як справедливо наголошують вищезазначені та інші науковці – як політика, так і чітка стратегія регіонального розвитку банківської системи наразі не розроблені, а окремі заходи, що здійснюються у цьому напрямку, не вирішують проблеми в цілому. Відсутня також чітка нормативно-правова база функціонування регіональних банків.

Невирішені раніше частини проблеми. Як бачимо, незважаючи на достатньо широкий спектр досліджень, поза увагою вчених залишається вивчення суті, особливостей, правового регулювання банківської діяльності на регіональному рівні, що висвітлені досить побіжно в ході аналізу інших проблем. У сучасних же умовах проведення реформ, спрямованих на децентралізацію

© С. Ю. Обрусна, 2014

державної влади, вказані питання мають стати якісно новим напрямком наукових досліджень. Сподіваємось, що створення у структурі НБУ департаменту стратегії та реформування банківської системи сприятиме удосконаленню стратегічного планування діяльності НБУ, розробці відповідної нормативно-правової бази, розвитку та реформуванню банківської системи, у тому числі і її регіонального рівня.

Як бачимо, на сьогодні постала реальна потреба перегляду стратегічних завдань та цілей розвитку, вироблення засад регіональної політики банківської системи, її організаційної структури, правового забезпечення функціонування тощо. Цьому має сприяти удосконалення й розробка теоретико-методологічних проблем банківського права, зокрема проблем термінології, регіонального розвитку банківської системи, його цілей, напрямів, що створить теоретичне підґрунтя для прийняття відповідної правової бази. Дослідження окремих аспектів вказаних проблем і є **метою** цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Якісно новим напрямком розвитку банківської системи сьогодні має стати її регіональний розвиток. Як уже зазначалося, нині в Україні проголошено про вагомій зміні у сфері регіональної політики. Поки що вони законодавчо не визначені. Тому про регіональний розвиток банківської системи ми можемо говорити більше з теоретичних позицій. Але напрацювання теоретичних знань – це безумовна запорука успішного розроблення правової бази, що забезпечить сталий розвиток як банківської системи в цілому, так і її регіональних рівнів. Власне тому варто дещо змінити акценти стратегії розвитку банківської системи України та визначити одним із її завдань скерованість на підтримку економіки країни та її регіонів. Адже регіональна банківська система є невід’ємною складовою господарського комплексу регіону та тісно пов’язана з його розвитком.

Аналізуючи проблеми функціонування банківської системи регіону, перш за все, варто звернути увагу на саме тлумачення поняття “region” та його законодавче закріплення. Це завдання ускладнюється й тим, що на сьогодні чинне законодавство не дає дефініційованого визначення поняття, проте воно досить часто зустрічається у чинних нормативно-правових актах, законопроектах, назвах державних посад і органів тощо. Так, вказана категорія згадується у Конституції України [3, ст. 132], в Указі Президента України “Про Концепцію державної регіональної політики” від 25 травня 2001 р. [8], в Законі України “Про стимулювання розвитку

регіонів” від 8 вересня 2005 р. (далі Закон) [9], інших нормативно-правових актах. Але, незважаючи на часте оперування поняттям “region”, загальнопоширеної правової норми не існує. У Законі region визначається як територія Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя [9, ст. 1]. Однак його варто розглядати в сенсі значення саме для цього закону. У законопроекті “Про засади державної регіональної політики” (реєстр. № 4069а) region також визначено як Автономну Республіку Крим, область, міста Київ та Севастополь [7]. Саме у такому значенні вказане поняття набуло поширення в соціально-культурній практиці та низці наукових досліджень. Нині залишається відкритим співвідношення юридичних термінів “region”, “область”, “адміністративно-територіальна одиниця”. А отже, є необхідність у розробці універсального політико-правового визначення терміна “region”, що набуло б законодавчого закріплення. Очевидно, це питання могло б бути вирішене в ході проведення адміністративно-територіальної реформи та прийняття відповідного законодавства.

Питання визначення поняття “region” залишається дискусійним і в українській науці, а науковий пошук у цьому напрямі триває. Виходячи із стану розробки проблеми та мети дослідження, вважаємо, що у юридичній науці доцільно застосовувати адміністративний підхід, що отожднює region з адміністративно-територіальною одиницею, причому вищого рівня. За такого підходу заслуговує на увагу визначення поняття “region”, запропоноване В. Малиновським: вища адміністративно-територіальна одиниця держави, для жителів якої характерна наявність спільних політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів, з метою представлення та задоволення яких створюються органи публічної влади (*а також установи, організації – коментар автора*) регіонального рівня [5, с. 1].

Успішний розвиток регіону неможливий без стратегічно обґрунтованої, виваженої державної регіональної політики, яка у згаданому законопроекті визначається як система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, інших суб’єктів державної регіональної політики, спрямована на забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності [7]. Підтримуючи таке формулювання, відзначаємо,

що одним із її напрямків має стати розвиток регіональної банківської сфери. А отже, заслугове на увагу аналіз понять “регіональна банківська система”, “політика регіонального розвитку банківської системи”.

Загальновідомо, що на регіональному рівні банківська система є невід’ємною складовою регіональної економічної системи, тому відповідно до виконуваних нею завдань визначається специфіка її ролі в регіоні. Від того, наскільки ефективно банки будуть виконувати покладені на них завдання в регіоні, залежить результативність взаємодії банківського сектора та регіональної економіки. Це пов’язано, у першу чергу, з тим, що банківські інститути, крім власне фінансово-кредитних функцій, виконують унікальні функції системоутворення діяльності всіх суб’єктів економічних відносин з надання банківських послуг. А стійкість, стабільність, надійність банку залежать від системної організації відносин усіх учасників цієї діяльності. Банківська система є вагомим інституціональним механізмом, що здійснює прямі зв’язки як за всіма ланками вказаних економічних відносин, так і за кожним конкретним їх проявом.

Разом з тим на рівні як теорії, так і практики поняття “регіональна банківська система” тлумачиться неоднозначно. Так, О. Копилук під регіональною банківською системою розуміє організовану сукупність банківських установ, що розташовані на визначеній території, постійно взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем, здійснюючи ресурсне підкріплення економічних, соціально-трудова, політико-правових та інших відносин, є органічною складовою регіональної суспільної системи з одночасним підпорядкуванням банківській системі всієї країни [4, с. 120]. Вважаємо, що таке визначення повною мірою розкриває зміст вказаного поняття.

З. Герасимчук та Н. Корецька оперують поняттям “територіальна організація банківської системи” та визначають її рівні за адміністративно-територіальним поділом: державний, регіональний, районний, локальний [2, с. 111].

Інші дослідники ототожнюють поняття “регіональна банківська система” із поняттями “територіальна мережа банків”, “філіальна мережа банківської системи”, з чим не варто погоджуватись. Філії та обласні дирекції банків варто віднести до складових регіональної банківської системи, а не ототожнювати з нею.

О. Другов пропонує переглянути схему побудови банківської системи України та виділити третій її рівень – регіональні банки, що, на думку вченого, стане теоретичним підґрунтям для

розробки юридичних особливостей діяльності регіональних банків [1]. Ми поділяємо думку про необхідність правового унормування статусу регіонального банку. Питання щодо виділення третього, регіонального, рівня банківської системи вважаємо дискусійним, але таким, що заслугове на увагу в умовах кардинальних змін у сфері державної регіональної політики.

На сьогодні розвиток банківської системи України стримується значними територіальними диспропорціями щодо забезпечення банківськими послугами окремих регіонів. Рівень розвитку регіональних банківських систем значною мірою залежить від соціально-економічного розвитку регіонів, чисельності населення, розвитку ринкової і транспортної інфраструктури, мережі зв’язку тощо. Так, станом на 01.03.2014 на території Черкаської області зареєстровано 616 відокремлених підрозділів банків, що представляють 64 банки – юридичні особи. Серед основних тенденцій банківської системи – процес централізації, реорганізації філій у відділення, виходу з ринку окремих гравців. Свої мережі згортають переважно європейські банки, оскільки вони заводили до країни валюту, а сьогодні валютне кредитування практично не проводиться. Разом з цим на ринок виходять та розширюють свою присутність українські банки. Аналіз і оцінка нинішнього стану банківської системи Черкаської області свідчить про значну диференціацію кредитних можливостей регіональних банків. Відсутність регіональних банків в області стримує можливість видавати великі кредити та реалізовувати наявні потенційні можливості для створення в регіоні сприятливого інвестиційного клімату, призводить до інших соціально-економічних проблем [6]. Усунення територіальних диспропорцій та підвищення ефективності банківської діяльності сприятиме стабільному розвитку банківської системи України та посиленню її впливу на економічне піднесення в кожному регіоні.

Аналіз регіональних особливостей побудови банківської системи України засвідчує: значні диспропорції у її розвитку призвели до вимивання коштів з регіонів із низьким рівнем розвитку фінансової інфраструктури та інвестиційної привабливості у розвинуті регіони (області), які інвестиційно більш привабливі. Явище вимивання коштів із регіонів потребує особливої уваги, оскільки воно посилює диспропорції у їх соціально-економічному розвитку. Така ситуація спонукає до пошуку нових шляхів стабілізації руху фінансових ресурсів між регіонами як у конкретному випадку, так і визначення регіональної

політики банківської системи як системи цілей і дій, спрямованих на реалізацію інтересів держави, внутрішніх інтересів регіонів та самих банків, що реалізується з урахуванням економічної, соціальної, історичної специфіки регіонів і особливостей банківських установ.

Один із них – підвищення ролі регіональних банків у фінансовому секторі регіонів. З цією метою варто не лише детально вписати правові норми, що забезпечували б функціонування регіональних банків, а й ґрунтовно напрацювати теоретико-методологічну базу. Не викликає сумніву принципова важливість діяльності регіональних банків для розвитку економіки та соціальної сфери регіонів, що зумовлено низкою чинників, зокрема: регіональні банки зацікавлені у розвитку економіки регіону, в якому вони здійснюють свою діяльність, оскільки вони повністю економічно від неї залежні; мають кращі зв'язки з регіональними органами влади, що дозволяє отримувати більш широкий обсяг інформації; як правило, вкладають кошти в регіоні. На відміну від загальнонаціональних банків, вони, в більшості, працюють з наперед визначеною клієнтурою та при роботі з нею застосовують індивідуальний підхід; знають кон'юнктуру ринку в даному регіоні та враховують її особливості при розробці своєї політики. Зважаючи на все це, потрібно ввести в законодавство зміни, що створюють фінансові стимули для діяльності регіональних банків.

Принципово важливими є критерії визначення регіонального банку. Наразі в законодавстві України не дається чіткого трактування самого поняття “регіональний банк”. Відповідно до законодавства регіональним визнається банк, що здійснює свою діяльність в межах одного регіону. Такий підхід не охоплює всі особливості функціонування регіональних банків та значно зменшує можливості для їх функціонування. Вважаємо доцільними критерії, визначені О. Друговим: регіональний банк у своїй роботі виконує дві обов'язкові вимоги: 1) певний % його активів

розташовано в межах однієї області (регіону), 2) певний % зобов'язань залучено ним у межах однієї області (регіону) [1].

З точки зору посилення участі регіональних банків у розвитку економіки регіонів, потрібно посилювати співпрацю між регіональними банками та муніципальними органами влади, давати можливість банкам регіону обслуговувати місцеві бюджети, що може стати стратегічним фактором розвитку, оскільки ці кошти інвестуватимуться в регіоні їх залучення. Варто посилити співпрацю банківських установ з реальним сектором економіки.

Висновки. Важливим фактором подальшого розвитку банківської системи України має стати врахування процесів регіоналізації, які, разом з іншими факторами, зумовлюють необхідність запровадження політики її регіонального розвитку. Першочерговими заходами для реалізації політики регіонального розвитку банківської системи має стати напрацювання теоретичної бази банківського права і врегулювання функціонування регіональних банків на законодавчому рівні, а також реалізація фінансових стимулів для їх діяльності тощо. Здійснення ефективної регіональної політики у банківській сфері неможливе без розбудови співпраці за напрямком “місцеві органи влади – бізнес – наука”. Необхідно забезпечити розвиток партнерства і співробітництва для вирішення вищезазначених актуальних питань.

Перспективи подальших досліджень. Регіональні банки покликані задовольняти потреби передусім малого бізнесу і саме цей аспект є особливо актуальним для підвищення ролі і значення регіональних банків в економіці. Перспективними напрямками дослідження регіонального банківництва в Україні, на нашу думку, є такі: дослідження механізму правового регулювання регіональних банків, створення моделі регіонального банку; виявлення та обґрунтування для регіональних банків пріоритетних видів діяльності в умовах наростання конкурентного тиску інших фінансових установ тощо.

Список літератури

1. Другов О. О. Політика регіонального розвитку банківської системи України / О. О. Другов [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.lib.uabs.edu.ua/content/view/142/10142>.
2. Герасимчук З. В. Проблеми територіальної організації банківської системи України / З. В. Герасимчук, Н. І. Корецька // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (30–31 жовтня 2008 р.) : у 2-х т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – Т. 1. – С. 111–113.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254 к/96 ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>.
4. Копилук О. І. Цільові орієнтири регіональної політики банківської системи та інструментарій забезпечення її розвитку / О. І. Копилук // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – Вип. 2. – С. 120–126.

5. Малиновський В. Концептуалізація поняття “регіон” / В. Малиновський // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2012. – Вип. 4. – С. 163–170.
6. Прес-служба Управління НБУ в Черкаській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ck-oda.gov.ua/docs/2014/2>.
7. Про засади державної регіональної політики : законопроект реєстр. № 4069а [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/1646-18.
8. Про Концепцію державної регіональної політики : указ Президента України від 25.05.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001.
9. Про стимулювання розвитку регіонів : закон України від 08.09.2005 № 2850-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/annot/2850-15>.

Отримано 27.11.2014

Анотація

В статті проаналізовано состояние теоретических исследований проблемы нормативно-правового обеспечения функционирования банковской системы региона. Определены перспективные направления исследования региональной банковской системы, обоснована необходимость совершенствования действующего законодательства.

Summary

The state of the problem theoretical research and legal support of the region banking system functioning are analyzed in the paper. The perspective directions of regional banking system research are defined and the necessity of improving the current legislation is proved.

УДК 347.734“18/19”

А. О. Ткаченко, канд. юрид. наук, канд. іст. наук, доц., зав. кафедри державно-правових дисциплін ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (XIX – початок XX ст.)

Досліджуються джерела банківського права у період його становлення, особлива увага, зокрема, приділяється аналізу архівних фондів, законодавчих матеріалів, ділових документів, довідково-статистичних даних, періодичному друку.

Ключові слова: джерела банківського права, архівні фонди, законодавчі матеріали, ділові документи, довідково-статистичні дані, періодичний друк.

Постановка проблеми. Проблема джерел банківського права завжди мала важливе значення, адже суворі ієрархія нормативно-правових актів, що містять норми банківського права, з необхідністю припускає наявність науково обґрунтованої концепції його джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема джерел банківського права розглядається здебільшого разом зі спеціальними принципами [4]. У монографічних роботах [11] досліджувалися теоретичні основи джерел банківського права та нормативні джерела банківського права України. Водночас історико-правова складова досліджуваної проблеми у зазначених роботах не представлена.

Невирішеними раніше частинами проблеми залишається історико-правовий аспект станов-

лення і розвитку джерел банківського права на території України у період XIX – початку XX ст. Аналіз джерел повинен дати науковцю методичку їх пошуку, узгодження і на цій основі застосування до тих правовідносин, які мають потребу у відповідній кваліфікації.

Мета дослідження полягає у встановленні нормативних джерел банківського права та факторів, що впливали на їх розвиток на території України у період XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. У період, що розглядається, під джерелами права розумілися форми прояву позитивного права, які мали значення обов'язкових засобів ознайомлення з діючим правом. База джерел досліджуваного періоду включає **архівні фонди**, у яких міститься інформація про діяльність банків. Так, за їх допомогою можна здійснити комплексний аналіз діяльності банків і, використовуючи

© А. О. Ткаченко, 2014